

Султанова А.Т.

**ОШ ОБЛУСУНУН 1991-2011-жж. МАДАНИЯТ БАГЫТЫНДАГЫ
ЭЛ АРАЛЫК БАЙЛАНЫШТАРЫ**

Султанова А.Т.

**МЕЖДУНАРОДНЫЕ СВЯЗИ ОШСКОЙ ОБЛАСТИ С 1991 ПО 2011 ГГ.
В КУЛЬТУРНОМ НАПРАВЛЕНИИ**

A.T. Sultanova

**INTERNATIONAL RELATIONS OF OSH REGION FROM 1991 TO 2011
CULTURAL DIRECTIONS**

УДК:371.25/37

Маданият чөйрөсүндөгү байланыштар дайыма эл аралык кызматташуунун ажырагыс бөлүгү болуп саналат. Маданий кызматташуу элдерди руханий жактан жакындаштырып, ынтымак, достук мамилелерин чыңдоого шарт түзөт. Макалада эгемен Кыргыз Республикасынын Ош облусунун маданий багытындагы эл аралык байланыштарынын жүзөгө ашырылып жаткан иш аракеттери чагылдырылды.

Негизги сөздөр: маданий байланыштар, руханий турмуш, эл, эл аралык уюмдар.

Сотрудничество в сфере культуры являются неотъемлемой частью международных отношений. Такое сотрудничество приводит к духовному сближению народов, создает условия укреплению единства и дружественных отношений. В статье рассматривается мероприятие Ошской области в годы независимости Кыргызстана в этом направлении.

Ключевые слова: культурные связи, духовная жизнь, народ, международные организации.

Cooperation in the field of culture are an integral part of international relations. Such cooperation leads to spiritual rapprochement of peoples, and create conditions to foster unity and friendly relations. The article discusses the event of the Osh region in the years of independence of Kyrgyzstan in this direction.

Key words: cultural relations, spiritual life, people, international organization.

Кыргыз Республикасынын дипломатиясы эл аралык көп институттар менен кызматташуунун аркасында социалдык-экономикалык реформаларды жүргүзүүгө, чет элдик кубаттуу каржылык жана материалдык колдоолорду алууга мүмкүнчүлүк алган. Аны менен катар маданият, билим берүү, саякат иши жана башка тармактарда да байланыш түзүүгө жетишкен.

XX кылымдын аягында СССРдин жоюлушу менен коомдук экономикалык түзүмдүн өзгөрүшү Кыргызстанда, анын ичинде Ош облусунда калктын социалдык-экономикалык абалынын кескин начар-

лашына алып келген. Жакырчылык, жумушсуздук күчөп, коомдогу руханий баалуулуктар төмөндөгөн. 2003-жылы Кыргыз Өкмөтүнүн маалыматы боюнча калктын 50% жакырчылыкта жашаган [11,137]. Экономикалык абал борбор калаа Бишкекте жана ага жакын жайгашкан аймактарда гана бир топ салыштырмалуу жакшы болбосо, ал эми калган аймактарында абал оор бойдон кала берген. БУУнун өнүктүрүү программасынын изилдөөлөрүнө караганда Кыргызстандын калкынын 88%нын күнүмдүк керектөөсү 4 долл. азыраагын түзгөн [11,137]. Жумушсуздуктун деңгээли улам жогорулап, жакырчылыктын эң бийик чокусу 1999-жылга туура келген. Кыргыз Республикасынын Президенти тарабынан Кыргыз Өкмөтүнүн алдында жакырчылыкты кыскартуунун Улуттук стратегиясын иштеп чыгуу, түндүк менен түштүктүн ортосундагы – маданий, экономикалык ажырымды жоюу милдети коюлган. Кыргызстандын түштүгүндө калк жыш жайгашкандыктан жумушсуздуктун деңгээлинин көрсөткүчү да жогору болгон. Айрыкча жаштардын арасында, жогорку билим алуу, кесипке ээ болуу мүмкүнчүлүгүнө караганда, тескерисинче жумушсуздардын санынын тез өсүшү тынчсыздандырған. Себеби, 1980-жылдардын аягынан чечкиндүү исламчылар аймакта ачык эле аракетин жүргүзүп, руханий жактан жабыркап турган жаштарды азгырып, өздөрүнүн катарына кошуп алуу үчүн жагымдуу жагдай түзүлгөн. Жергиликтүү калк ыйык туткан ислам динине жамынып, чечкиндүү исламчылар элдин арасында дин жөнүндөгү түшүнүктөрүн бурмалоого бүт күч аракетин жумшашкан. Кыргызстан социалдык маселелерди чечүүдө материалдык да, руханий жактан да жардамга муктаж болгон. Ошол мезгилде Кыргызстанга, анын ичинде Ош облусуна Бириккен Улуттар Уюму, ЮСАИД, Европалык Союз, Франс Либерте, Атлас Ложисттик франциялык жана башка уюмдар тарабынан кайрымдуулук жардамдары [3] көрсөтүлүп, маданият, билим берүү чөйрөсүндө абалды жакшыртууга көңүл бурулган. Россия,

Түркия, АКШ, Корея, Жапония жана башка бир катар мамлекеттер да Ош облусу менен түзгөн мамилелеринде приоритеттүү багыттарынын бири катары маданият чөйрөсүндөгү кызматташтыкты белгилешкен.

Учурда Ош облусу менен Россия Федерациясынын облустарынын ортосундагы түзүлгөн келишимдер маданий-боорукердик жагдайды да ичине камтып, фонддор, уюмдар аркылуу бул багытта иш жүргүзүүгө умтулушат. “Евроазиялык изилдөө институту” соода үчүн эмес өнүгүү” фонду Россия Федерациясында Москва шаарында 2005-жылы 24-майда каттодон өткөн. Бул фондду түзүүчүлөрдүн 2005-ж. 1-августундагы №3 чечими менен Кыргыз Республикасында бөлүмчөсүн түзүү каралган. Бул чечим иш жүзүнө ашырылып, 2-сентябрда Кыргыз Республикасынын Адилет министрлигинде түзүлгөндүгү жөнүндө каттоодон өткөн (күбөлүгү №22438-3300-Ф-л (ИУ), бул бөлүмдүн директору болуп Сагынوف Таалайбек Жолдошбекович дайындалган. Ал эми “Евроазия институтунун” Кыргыз Республикасынын Түштүк бөлүмү Ош технологиялык университетинин (ОшТУ) базасында 2006-жылы 22-апрелде ачылган [4]. Бул маданий борбордун ачылыш максаты эки элдин - орус жана кыргыз элинин ортосундагы маданий байланыштарды чыңдоо, республиканын түштүгүндөгү россиялык мекендештерди бириктирүү, орус тилин жана адабиятын колдоо, өсүп келе жаткан жаш муундарды көп кылымдуу орус маданиятына жакындаштыруу болуп саналат. Борбордо студенттер жана мектеп окуучулары Россиянын коомдук жана маданий турмушундагы жаңылыктар менен таанышууга, орус тилин атайын уюштурулган сабактарда окуп үйрөнүүгө мүмкүнчүлүк алышат. Жогорку окуу жайларынын студенттеринин катышуусу менен орус тилинин күнү белгиленип, концерттик программалар уюштурулуп турат. Өнүгүү фондунун негизги максаты коомдо жогорку маданий, руханий жана көркөмдүүлүк баалуулуктарды калыптандыруу жана Кыргыз Республикасы менен Россия Федерациясынын ортосундагы салттуу маданий жана аймактык байланыштарды чыңдоо болуп саналат.

Жыл сайын 12-июнь “Россия Федерациясынын күнү” катары белгиленет. Бул күнгө арналган салтанаттуу иш-чаралар Ош шаарында да өткөрүлүп турат [1,19]. 2006-ж. 12-июнь күнү Токтогул атындагы эс алуу багында өткөрүлгөн кезектеги салтанатка Россия Федерациясынын Оштогу башкы консулу Г. Агасарян, Ош шаарынын вице-мэри жана башка расмий өкүлдөр, маданият кызматкерлери, Ош шаарынын тургундары катышышкан [10]. Мында орус элинин улуттук өзгөчөлүгүн даңазалаган ыр-бийлери, улуттук кийимдери, тамак-ашы, каада-салттары, театралдык оюн-зооктор шаардын тургундарына тартууланган. Мындай иш чараларды өткөрүп туруу эки элдин ортосундагы достук мамилелерди чыңдоо менен эле чектелбестен, Ош жергесинде жашап жаткан славян улутундагы жаштардын

өзүнүн улуттук маданиятын, салтын унутпоо, аны менен сыймыктануу, улап кетүүгө тарбиялоо болуп саналат. Себеби совет доорунун аякташы менен орус улутундагы адамдардын көпчүлүгү Россияга көчүп кетишинен алардын саны азайып кеткен. Айрыкча Кыргызстандын түштүгүнөн славян улутундагылар көбүрөөк көчүп кетишкен. 1990-жж. алар 8,9% түзгөн болсо, 2010-жылы славян улутундагылар 1,3% гана түзөт [12].

Бүгүнкү күндө орус тилинде окуткан мектептерде славян улутундагы окуучулардын, мугалимдердин аздыгы (кээ бир мектептердеги класстарда бир дагы славян улутундагы окуучунун жоктугу) орус тилинде окутууну жүргүзүүгө өз таасирин тийгизүүдө. Сабак орус тилинде өткөрүлгөнү менен, танапис убагында окуучулар өз эне тилдеринде (негизинен кыргыз жана өзбек тилинде) сүйлөшүшөт, башкача айтканда орус тилинин турмуштук мааниси жоголуп бара жатат. Тилди өнүктүрүүгө мамилелешүү чөйрөсүнүн болушу зарыл. Бирок андай болгону менен балдарынын орус тилдүү мектептен билим алышын калаган ата-энелер арбын. Бул жергиликтүү калктын, айрыкча мектепти, же окуу жайын бүтүргөндөн кийин жумушсуздуктун айынан Россияга көп кетип жаткандыгы жана ал жерде орус тилин билүү зарылдыгы бар экендиги менен түшүндүрүлөт.

Россия Федерациясындагы Адам укугун жана коопсуздугун коргоо Эл аралык Лигасынын Президенти, Мамлекеттик Думанын депутаты, Армиянын генералы, Советтер Союзунун Баатыры В.И.Вареников баштаган расмий топ Ош шаарына 2006-жылы 5-июлда келишкен. Эл аралык Лига мамлекеттик эмес уюм, анын милдети - эл аралык жана улуттар аралык пикир келишпестиктерден келип чыккан маселелерди чечүү болуп саналат. Дүйнө жүзү боюнча маалыматтарды чогултуп туруучу өзүнүн маалымат борбору иштейт. Лига Россияда жана дүйнө жүзүндө тынчтык, ынтымак өкүм сүрүшү үчүн күрөшөт. Адам укугун жана коопсуздугун коргоо Эл аралык Лигасынын өкүлчүлүгү Кыргызстанда да иштейт.

Өкүлдөр Ош шаарында Жалал-Абад, Баткен облустарынан чакырылган согуштун жана тылдын 400дөй ардагерлери менен Улуу Жеңиштин 60 жылдыгына арналган жолугушуу өткөрүшкөн. «Жеңиштин 60 жылдыгы» эстелик медалы Ош шаарынын мэринен, Россия Федерациясынын Оштогу башкы консулуна жана 200 ардагерлерге тапшырылган. Россиянын сахна чеберлери атайын концерттик программасын тартуулап, анда согуш, тынчтык, сүйүү, достук темасындагы чыгармалар жаңырган [9]. Улуу Ата Мекендик согуштагы жеңишке кыргызстандыктардын кошкон зор салымы бар. Ошондуктан Россия Федерациясы мындай окуяга терең маани берет.

«Түштүктүн палитрасы» – ушундай аталыш менен Москва шаарында Борбордук сүрөтчүлөр үйүнүн чоң көргөзмө бөлмөсүндө 2005-ж. 27-декабрь –

2006-ж. 10-январь күндөрү Кыргызстандын түштүгүнөн Ош, Жалалабад облустарынын сүрөтчүлөрүнүн эмгектеринин көргөзмөсү уюштурулган. Көргөзмөнүн расмий ачылышында Сүрөтчүлөр бирикмесинин эл аралык конференциясынын аткаруу комитетинин төрагасы М.М. Фаткулов, КМШнын сүрөтчүлөр бирикмесинин эл аралык конференциясынын президенти, Россиянын сүрөтчүлөр бирикмесинин төрагасы В.М.Сидоров жана Оштон, Жалал-Абаддан барган жооптуу кызматкерлер, искусство таануучулар көргөзмөгө коюлган эмгектер түрдүү багыттагы жанрада болсо да, ар бири адамдын көңүлүнүн түпкүрүндөгү ойлорду козгоп, айтып бүткүс дастанды жаратуу касиетине ээ экендигин белгилешкен [7].

Табигатты чагылдырган көрүнүштөр авторлордун Кыргызстанды – өз Мекенин канчалык сүйүп, аны даназалагысы келгенинен кабар берет. Бекеринен «дүйнөнү сулуулук сактайт» – деп айтылбаса керек. Жердин сулуулугун, адамдын улуулугун, анын жасаган эмгегинин улуулугун даңазалаган бул эмгектер, ар бир көрүүчүнүн жаркын, жылуу сезимдерин козгогон. Көргөзмөгө коюлган эмгектердин “аталыш тизмесинин” бет ачары да өткөрүлгөн. Россиянын сүрөтчүлөрү менен кыргызстандык сүрөтчүлөрдүн тажрыйба алмашуу, пикирлешүүсү эки элдин ортосундагы руханий жакындашууну жаратып, достук кызматташтыктын чыңдалышына өз салымын кошкон.

Ал эми коңшу жайгашкан, куштун эки канатындай тили окшош, дили окшош, ата-бабаларыздан кою короолош, эли аралаш жашап келген казак элинин маданият күндөрү Ошто биринчи ирет 2006-жылы 20-21-сентябрь күндөрү өткөрүлгөн [2]. Казакстандын сүрөтчүлөрүнүн эмгектеринин жана колдо жасалган чебер буюмдарынын көргөзмөсү коюлган. Ошондой эле эки элдин ынтымагын, салтын, руханий жан дүйнөсүн чагылдырган чыгармалар, ыр-бийлер мыкты сахна чеберлери тарабынан оштуктарга тартууланып, эки элдин ынтымагын бекемдөөгө шарт түзгөн. Ал эми “Акындардын айтышы” эки элдин ортосунда жыл сайын өткөрүлүүчү иш-чарага айланган. Муну менен бирге Казакстандын Алматы облусунан келген мамлекеттик кызматкерлер, ишкер адамдар инвестиция берүү мүмкүнчүлүгү, ошондой эле Кыргызстандан жумушчу күчү керек экендиги жөнүндөгү эки мамлекеттин өкмөттөрүнүн ортосунда өз ара кызматташуу боюнча келишимге кол коюшкан [4; 2].

Маданият чөйрөсүндө тажрыйба алмашуу Германиянын маданият ишмерлери менен да жүзөгө ашырылган. 2005-ж. 25-майда ОшМУнун кыргыз филологиясы факультетинде немец акыны Эдмунд Матердин «Түнгө карай ачылган терезе» аттуу аңгемелер жыйнагынын бет ачары автордун катышуусу менен өткөрүлгөн. Автор өз өмүр таржымалы, чыгармачылык жолу, «Түнгө карай ачылган терезе» чыгармасынын жаралыш тарыхы, андагы айткысы келген ой-санаалар жөнүндө ой бөлүшкөн. Герма-

ниядагы маданият кызматкерлеринин, акын-жазуучулардын азыркы күндөгү көйгөйлүү болгон темаларга көз караштары, жаратып жаткан чыгармалары жөнүндө суроолор жолугушууга катышкандарды терең кызыктырган. Жолугушуу Жазуучулур бирикмесинин Ош облустук бөлүмү тарабынан уюштурулган. М.Аматов, А.Урбаев, Ж.Акунова сыяктуу бир нече акындар да катышып, өз чыгармаларынан окуп беришкен [5].

Германия эгемендүүлүктүн алгачкы жылдарында эле Казакстанга жана Кыргызстанга жигердүү жардамдарын көрсөтүүнү баштаган. Себеби, мурдагы союздук республикаларда этникалык немецтер көп жашаган. Алар экинчи дүйнөлүк согуштун башталышы менен Волга боюнан (бул жерде алар 200 жылга жакын убакыттан бери жашаган) СССРдин башка аймактарына көчүрүлгөн. 1989-жылдагы бүткүл союздук эл каттоонун маалыматы боюнча Казакстанда-946,9 миң, ал эми Кыргызстанда-101,2 миң этникалык немецтер жашаган [11,385]. Германиянын мыйзамы боюнча этникалык немецтер Германияга өз мекенине кайра көчүп барууга укуктуу болушкан. Германия кайрадан бириктирилгенден кийин 1987-ж. немец өкмөтүнө аларды каржылоого каражат табуу кыйынчылыкка турган. Ошондуктан алар этникалык немецтер жашаган аймактарга максаттуу багытталган инвестициялоо саясатын жүргүзө баштаган. Немецтерге учурда жашап жаткан жерлерде шарт түзүп берүү менен катар, жергиликтүү экономиканын жогорулашына салым кошууга, жумуш орундарын түзүүгө аракет жасашкан. Муну менен этникалык немецтер Германияга көчүп кетпей жашаган аймактарда эле калып калышат деген үмүттө болушкан [11,103].

Жапониянын Кыргыз Республикасындагы атайын жана толук ыйгарым укуктуу элчиси Син Маруонун Ош жергесине сапары 2011-жылы 23-июнда болгон [4]. Мында элчи мырзанын Ош шаарына келишинин максаты Жапониянын маданиятынын күндөрүн өткөрүү, элдердин ортосундагы достук мамилелерин чыңдоо миссиясы менен келген. Жапониянын маданият күндөрү Ошто биринчи жолу өткөрүлгөн. Ош мамлекеттик университетинин башкы имаратында 23-24 июнь күндөрү Күн чыгыш өлкөсүнүн жаратылышын, салтын, маданиятын чагылдырган фотокөргөзмө, Visit Japan Campaign, JICA панель, жапон тили сабагы, чай ичүү каадасы, добулбас «Ооэдодайко» тобунун аткаруусундагы күүлөр, Айкидо күрөшүн көрсөтүү биринчи күнү тартууланган. Экинчи күнү Жапония жөнүндө тасмалар, «Юката» кийүү, «Оригами» жасоо, «Есакой-Соран» жапон бийи, «Кото» аткаруусундагы күүлөр тартууланган. Кылдат чеберчилик менен көрсөтүлгөн оюндар көрүүчүлөрдү таң калтырган. Жапон элинин философиясы, салт-санаасы, ой-мүдөөсү улуттук күүлөрүнөн, тасмадан, фотокөргөзмөдөн, жада калса жүздөрүнөн да байкалып турган.

Оштун эли Кытайдын да өнөр чеберлеринин концерттик программасын көрүүгө мүмкүнчүлүк алышкан. Кытай Элдик Республикасынын Синьцзян Уйгур автономиялуу районунун Кызыл-Суу-Кыргыз автономиялуу облусу менен соода-экономикалык кызматташуулардан тышкары маданий багыттагы байланыштар да өзгөчө мааниге ээ. Ош шаарынын 3000 жылдык мааракесин майрамдоого арналган фестивалга Өзбекстан, Тажикстан, Казакстан, Россиянын өнөр чеберлеринин катарында Кытайлык кыргыздар да 1998-жылы жана андан кийин да бир нече жолу келишкен. Кытайда жашаган кыргыздардын чебер аткарган улуттук ыр-бийлери, каада-салтын чагылдырган оюндары көрүүчүлөрдү бейкапар калтырган эмес. Унутулуп бара жаткан нукура кыргызча аталыштарды, сөздөрдү жана салттарыбызды кайрадан эске түшүрүүгө шарт түзгөн.

Эки облус ортосундагы достук-кызматташтыкты дагы да өнүктүрүү максатында ошол эле жылы (1998-ж.сентябрда) Кызыл-Суу-Кыргыз автономиялуу облусунун губернатору Мамбетасан Токталы Ош облусунун губернатору Амангелди Муралиевдин атына чакыруу жөнөткөн. Анда облустун жетекчилигинде көркөм өнөр тобун октябрь айында беш күндүк зыяратта [6, 63] болууну суранган. Буга жооп кылып, Ош облусунан көркөм өнөр чеберлери Артуш шаарына гастролго барып, өз өнөрлөрүн тартуулап келишкен.

Маданий кызматташтыктын алкагында «Корей элинин маданияты» деген аталыш менен 2011-жылы 7-13-ноябрь күндөрү Ош шаарында оюн-зоок программасы тартууланган. Анда чыгыш күрөш искусствосу – таекван-до, корей элдик аспаптарында ойноо (Сэбитначын Эсильдан мектеби), корей элдик бийлери (Кугак Эсильдан мектеби) [8] корей элинин өзүнө тиешелүү өзгөчөлүгүн, сыйкырдуу кооздугун, улуттук кийимдерин, салтын тааныштырган чыгармалары Ош шаарынын тургундарын кубандырган. Бул иш-чара эки элдин чыгармачыл топторунун ортосунда маданий байланыштарды чыңдоого салым кошкон өзгөчө окуя болуп калды. Келген коноктор Ош жергесинин жаратылышы, Сулайман тоосу, андагы музей комплекстери менен таанышып, кыргыз элинин маданияты, салты менен жакындан таанышууга мүмкүнчүлүк алышкан.

Демек Кыргызстандын анын ичинде Ош облусунун мамлекеттик бийлик өкүлдөрүнүн, адистеринин,

чыгармачыл топторунун маданий багыттагы кызматташуулары эл аралык байланыштардын ажырагыс бир бөлүгү катары каралып, элдердин ортосунда руханий байланышты байытуу, ынтымак, достук мамилелерин чыңдоо максатын көздөйт деген тыянак чыгарууга болот. «Ачык дүйнө», «Сорос-Кыргызстан», «УРМА», «Евроазиялык изилдөө институту» ж.б. эл аралык уюмдары Ош облусунун аймагында калк арасында маданий багыттагы программаларын ийгиликтүү жүзөгө ашырышкан. Алардын калк арасында демократиялык, укуктук, гендердик, экологиялык, диний маалымдуулугун кеңейтүүгө багытталган тажрыйба алмашуулары, түрдүү иштери өз натыйжасын берген.

Литература

1. Агасарян Г., Генеральный консул Российской Федерации в городе Ош: Ошский дневник дипломата. Ош, 2007
2. Акунова Ж., Казакстандын Оштогу маданият күндөрү //Ош шамы.- 2006.-22 сент.
3. Гуманитардык жардам // Ош жаңырыгы.- 1995. 31 янв.
4. Информация о состоянии внешнеэкономической деятельности Ошской области / ОшОМА ТЭБК, исходящ. док. за 2006-2011 гг.
5. Калматова А., немец акыны Ошто //Ош жаңырыгы.- 2005.-28 май.
6. КЭР СУАР Кызылсуу автономиялуу облусунун губернатору Мамбетасан Токталынын каты №14003.93.10 / ОшОМА ТЭБК, входящ. док. за 1998г.
7. Макиев Ж., Палитра юга: Кыргызстан // Ош шамы.- 2006.-6 янв.
8. Материалы по сотрудничеству с Южной Кореей. / Ош шаардык мэриясынын Экономикалык байланышты өнүктүрүү, инвестицияларды тартуу комитетинин учурдагы архивдик материалы.
9. Материалы III заседания Межправительственной кыргызско-санкт-петербургской совместной комиссии по торгово-экономическому, научно-техническому и культурному сотрудничеству от 24 февр.2010 г. / Ош ШМЭБӨИТ ком.учурдагы арх. материалы. Россия Федерациясы.
10. Мусаева А., Россияга арналды // Ош шамы.-2006.-16 июнь.
11. Олкотт М.Б., Второй шанс Центральной Азии / М.Б. Олкотт.-Москва; Вашингтон, 2005
12. Ошская область: инвестиции [Электронный ресурс].- Режим доступа: www.kyrgyzinvest.com/osh.php. - Загл. с экрана.

Рецензент: к.и.н., доцент Адилбаев Ж.А.